

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Факультет іноземних мов

Кафедра німецької філології

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
_____ проф. Лазаренко Н.І.
« ____ » _____ 2020 року

Теоретичні й прикладні аспекти лінгвістики

ПРОГРАМА

вибіркової навчальної дисципліни

підготовки магістрів

галузі знань 03 Гуманітарні науки

спеціальностей 035.043 Філологія. Германські мови та літератури
(переклад включно) (перша – німецька)

035.041 Філологія. Германські мови та літератури
(переклад включно) (перша – англійська)

РОЗГЛЯНУТО І СХВАЛЕНО
на засіданні Вченої ради
Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
Протокол № ____ від « ____ » ____ 2020 р.

Вінниця – 2020 рік

УДК 811.112.2'342(073)

С 60

Розробник: Сольська Т.М., к. філол. н., доцент кафедри німецької філології

Рецензенти: Петров О.О., к. філол. н., в.о. завідувача кафедри міжкультурної комунікації, світової літератури та перекладу Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського

Дробаха Л.В., к. філол. н., доцент, доцент кафедри німецької філології Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського

Бібліографічний опис

Програма вибіркової навчальної дисципліни "Теоретичні й прикладні аспекти лінгвістики" підготовки студентів СВО магістра галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальностей 035.043 Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно) (перша – німецька), 035.041 Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно) (перша – англійська) / Т.М. Сольська. – Вінниця, 2020. – 13 с.

Програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри німецької філології факультету іноземних мов

Протокол № 1 від «01» вересня 2020 року

Програма розглянута і схвалена на засіданні навчально-методичної комісії факультету іноземних мов

Протокол № 2 від «14» вересня 2020 року

ВСТУП

Програма вивчення вибіркової навчальної дисципліни "Теоретичні й прикладні аспекти лінгвістики" складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів 035.043 Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно) (перша – німецька), 035.041 Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно) (перша – англійська)

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретичні й прикладні аспекти лінгвістики від витоків до сучасного стану.

Міждисциплінарні зв'язки: курс "Теоретичні й прикладні аспекти лінгвістики" тісно пов'язаний із загальним мовознавством, психологією, культурологією, соціологією, філософією мови, контрастивною лінгвістикою.

Програма навчальної дисципліни складається з одного змістового модуля "Теоретичні й прикладні аспекти лінгвістики від витоків до сучасності".

1. Мета, завдання, компетентності та програмні результати навчання

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни "Теоретичні й прикладні аспекти лінгвістики" є ознайомлення студентів з процесом становлення мовознавства як науки, розвитком лінгвістичної думки у контексті загальної історії та розвитку інших наук, навчання розумінню теоретичних проблем мовознавства представниками відомих лінгвістичних шкіл.

1.2. Основними завданнями вивчення курсу "Теоретичні й прикладні аспекти лінгвістики" є:

- сформулювати обізнаність студентів з напрямками, теоріями та концепціями провідних лінгвістичних шкіл і видатних мовознавців світу;
- навчити студентів систематизувати значний обсяг надбаних знань з історії мовознавства, розуміти послідовність і спадкоємність розвитку лінгвістичних ідей та концепцій;
- розвивати у студентів самостійне критичне мислення шляхом аналізу та зіставлення теоретичних систем, підходів до предмета (природи та

сутності мови) та проблеми наукового методу лінгвістичного дослідження.

– *1.3.Компетентності*

– *1.3.1. Загальні компетентності:*

- здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел (ЗК-3);
- уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми (ЗК-4);.
- здатність працювати в команді та автономно (ЗК-5);.
- цінування та повага різноманітності та мультикультурності (ЗК-7);
- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК-8);
- навички використання інформаційних і комунікаційних технологій (ЗК-9);
- здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань) (ЗК-11);
- здатність проведення досліджень на належному рівні (ЗК-12).

1.3.2. Фахові компетентності:

- здатність вільно орієнтуватися в різних лінгвістичних напрямках і школах (ФК-1);
- здатність володіти методологічними і теоретичними основами філологічних наук, методики навчання іноземної мови у ЗВО, глибокими знаннями з іноземної мови, теорії та історії іноземної мови (ФК-2);
- здатність до критичного осмислення історичних надбань та новітніх досягнень філологічної науки (ФК-3);
- володіння методами наукового аналізу і структурування мовного й літературного матеріалу з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів (ФК-4);
- усвідомлення методологічного, організаційного та правового підґрунтя, необхідного для здійснення фахової науково-дослідницької роботи, її презентації науковій спільноті та захисту інтелектуальної власності на її результати (ФК-5);

- здатність професійно застосовувати поглиблені знання з обраної філологічної спеціалізації: мовознавства, перекладознавства (ФК-6);
- здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в обраній галузі філологічних досліджень (ФК-7).

1.4. Програмні результати навчання:

- Застосовувати сучасні методики і технології, зокрема інформаційні, для успішного й ефективного здійснення професійної діяльності та забезпечення якості наукового дослідження в конкретній філологічній галузі (ПРН-3).
- Оцінювати й критично аналізувати соціально, особистісно та професійно значущі проблеми і пропонувати шляхи їх вирішення, аргументуючи власну точку зору (ПРН-5).
- Аналізувати, порівнювати і класифікувати різні напрями і школи в лінгвістиці та літературознавстві (ПРН-8).
- Оцінювати історичні надбання та новітні досягнення філологічної науки (ПРН-9).
- Характеризувати теоретичні та практичні аспекти конкретної філологічної галузі (ПРН-10).
- Доступно й аргументовано пояснювати сутність конкретних філологічних питань і власну точку зору на них як фахівцям, так і широкому загалу (ПРН-13).

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин, 4 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні й прикладні аспекти лінгвістики від витоків до сучасності.

Тема 1. Теоретичні і прикладні аспекти мовознавства до XIX століття.

Становлення та розвиток основних лінгвістичних традицій. Зародження науки про мову. Мовознавство у Стародавній Індії. Давньокитайське мовознавство. Мовознавство в Давній Греції та Римі: філософський та

александрійський періоди. Арабська лінгвістична традиція. Чинники формування, мета та завдання лінгвістичних традицій. Мовна основа лінгвістичних традицій. Розгляд інших мов як об'єкта дослідження в межах кожної лінгвістичної традиції. Синхронічний / діяхронічний підхід до вивчення мовних явищ у лінгвістичних традиціях. Трагування мовної норми в основних лінгвістичних традиціях.

Європейське Мовознавство епохи середньовіччя і Відродження. Чинники формування лінгвістичної думки в епохи середньовіччя і Відродження. Філософія мови у працях Ф. Бекона, Р. Декарта та Г.-В. Лейбніца. Всезагальна граматики Пор-Рояля. Теорії походження мови.

Тема 2. Зародження порівняльно-історичного мовознавства.

Предвісники порівняльно-історичного методу. Накопичення фактів і засобів описання мови в рамках старих ідей. Виникнення ідеї історичного розвитку мови. Відкриття санскриту та значення доповіді У. Джонса у 1786 р.

Основоположники порівняльно-історичного мовознавства. "Порівняльна граматики" Ф. Боппа. Теорія аглютинації. Виникнення германістики (Я. Грімм, Р. Раск). Основи порівняльно-історичної фонетики як фундаменту порівняльно-історичного мовознавства. Перший і другий пересуви приголосних. О.Х. Востоков – засновник порівняльно-історичної славістики.

Лінгвістична концепція Вільгельма фон Гумбольдта. Життєвий і творчий шлях. Філософські основи лінгвістичної концепції. Визначення сутності мови. Вчення про внутрішню форму мови. Проблема співвідношення мови і мислення. Вчення про походження і розвиток мови. Морфологічна класифікація мов. Антиномії мови.

Тема 3. Основні напрями в мовознавстві другої половини ХІХ ст.

Натуралістичний (біологічний) напрям у порівняльно-історичному мовознавстві. Август Шлейхер та його лінгвістична концепція. "Доісторична" та "історична" стадії в історії мови. Теорія родовідного дерева індоєвропейської сім'ї мов. Чітке формування поняття індоєвропейської прамови та її реконструкція для подальших компаративних досліджень. "Хвильова теорія" Й. Шмідта та її заперечення проти теорії "генеалогічного дерева" А. Шлейхера.

Психологічний напрям у мовознавстві. О.О. Потебня та його лінгвістичні погляди. Філософські основи. Мова і мислення. Учення про внутрішню форму слова. Теорія граматичної форми. Учення про речення (теорія стадіальності у розвитку мови).

Молодограматизм (Лейпцизька школа мовознавства). Індивідуальний психологізм як основа лінгвістичної концепції молодогограматиків. Історизм як єдино можливий науковий підхід. Поняття фонетичного закону. Представник молодогограматизму П. Ф. Фортунатов – основоположник Московської лінгвістичної школи. Учення про словосполучення. Учення про форму слова.

Тема 4. Мовознавство кінця XIX – початку XX століття.

Школа "слів і речей". Дослідження семантики слів. Г. Шухардт та його програмна праця «Речі та слова». Етимологічні дослідження. Критика вчення про звукові закони. Мовне змішування (схрещування) як чинник мовного розвитку.

Школа естетичного ідеалізму. Засновник школи естетичного ідеалізму К. Фосслер. Розгляд мовознавства як історичної науки.

Неолінгвістика. Представники італійської школи неолінгвістики М. Бартолі, Д. Бертоні, В. Пізані, Дж. Бонфанте. Трактатування мови як продукту естетичної творчості індивідів. Заперечення регулярності мовних змін. Відмова від членування мови на фонетику, морфологію й синтаксис. Розгляд мови з погляду територіального поширення мовних явищ. Методика ізоглос. Теорія моногенезу. Неолінгвістична теорія субстрату, суперстрату й адстрату.

Казанська лінгвістична школа. Учення про мову як систему в працях І.О. Бодуена де Куртене та М.В. Крушевського. Знаковий характер мови, учення про фонему та морфологічну структуру в працях І.О. Бодуена де Куртене, М.В. Крушевського та В.О. Богородицького.

Тема 5. Соціологічний напрям у мовознавстві. Структуралізм.

Соціологічний напрям. Лінгвістична концепція Ф. де Соссюра. "Курс загальної лінгвістики" Ф. де Соссюра. Теорія мови і мовлення. Внутрішня і зовнішня лінгвістики. Синтагматичні та парадигматичні відношення між

елементами мовної системи. Мова як знакова система. Учення про синхронію та діахронію. Значення лінгвістичної концепції Ф. де Соссюра для розвитку мовознавства і для появи трьох течій: 1 – Женевської школи (А. Сеше, Ш. Балі); 2 – А. Мейе, Ж. Вандрієс; 3 – структуралістів.

Структуралізм. Історичні та методологічні основи структуралізму. Три структуральні традиції: Празька лінгвістична школа, Копенгагенський (датський) структуралізм, Американський структуралізм (дескриптивізм).

Празька лінгвістична школа. Учення про системний характер синхронії та діахронії. Розвиток концепції мови і мовлення. Інтерпретація мови як функціональної системи. "Основи фонології" М. Трубецького. Поява нового розділу мовознавства – морфонології. Вчення В. Матезіуса про актуальне членування речення. Теорія мовних контактів і мовного союзу. Типологічні ідеї В. Скалічки. Три проблеми мовознавства за В. Скалічкою. Вчення про асиметрію мовного знака С. Карцевського.

Копенгагенський структуралізм (гloseматика). Положення про мову як чисту структуру відношень. "Лінгвістичні праці" (1939) копенгагенського осередку. Творець гloseматика Луї Єльмслев. Основні засади дослідження тексту. План змісту та план вираження знаків за Л. Єльмслевим.

Американський структуралізм (дескриптивізм). Принципи "механістичної лінгвістики" Л. Блумфільда. Єльська та анн-арборська школи дескриптивної лінгвістики. Метод дистрибуції та метод безпосередніх складників – основні методи дослідження мови дескриптивістами.

Тема 6. Генеративізм. Неогумбольдтіанство.

Генеративізм (породжувальна лінгвістика). "Синтаксичні структури" (1957) Н. Хомського – звернення до синтаксису як об'єкта дослідження. Моделювання діяльності мовця як головне завдання мовознавства. Концепція породжувальної граматики. Поняття компетенції та вживання. Поняття поверхневої та глибинної структури речення. Учення про вроджені структури. "Хомк'янська революція" у мовознавстві.

Неогумбольдтіанство. Історичні та методологічні основи неогумбольдтіанства. Вивчення мови у тісному зв'язку з культурою її носіїв.

Європейське неогумбольдтіанство (20-ті рр. ХХ ст.). Лео Вайсгербер "Про сили німецької мови" (1950). Положення про відмінність мов як наслідок відмінності поглядів на світ. Суть методики семантичного поля.

Американське неогумбольдтіанство (етнолінгвістика). Ф. Боас – основоположник напрямку. Е. Сепір "Мова" (1921). Проблема мови і мислення. Співвідношення раси, мови та культури. Типологічна класифікація мов Е. Сепіра. Гіпотеза мовної (лінгвальної) відносності Сепіра-Уорфа.

Тема 7. Мовознавство в СРСР.

Мовознавство 20-40-х років ХХ ст. Концепції М. Я. Марра (1864 – 1934) в "Новому вченні про мову". Синтез ідей Фортунатова і Потебні в ученні О. М. Пешковського. Л. В. Щерба – видатний теоретик мови, фонетист, лексиколог, лексикограф, грамати́ст і методист. Є.Д. Поліванов як основоположник історичної фонології. І.І. Мещанінов – творець синтаксичної типології мов.

Мовознавство 50-80-х років ХХ ст. Розвиток лінгвістичної проблематики у працях В.В. Виноградова, О.І. Смирницького, П.П. Філіна.

Українське мовознавство 20-80-х років ХХ ст. та особливості кожного з чотирьох його періодів (1917 – початок 30-х років; 30-40 роки; 50-60 роки та 70-80 роки). А. Ю. Кримський, М. К. Грунський, М.Я. Калинович, Є. К. Тимченко, Л.А. Булаховський, О.С. Мельничук.

Тема 8. Мовознавство на сучасному етапі.

Когнітивна лінгвістика як складова когнітології. Предмет когнітивної лінгвістики. Суперечності навколо наукового методу когнітивних досліджень. Принципові настанови когнітивної лінгвістики: експансіонізм, антропоцентризм, функціоналізм, експланаторність. Когнітивна семантика, представники когнітивного підходу в семантиці. Суть когнітивної теорії категоризації. Поняття

прототипу. Поняття ментальних репрезентацій. Поняття концепту. Концепт-мінімум та концепт-максимум за А. Вежбицькою.

Функціональна лінгвістика (функціоналізм). Передумови виникнення функціональної лінгвістики. Розуміння мови як цілеспрямованої системи засобів вираження. Два напрямки функціонального дослідження – від функцій до засобів їх реалізації та від мовних засобів до їх функцій. Суть теорії функціонально-семантичного поля О. В. Бондарка.

Лінгвістика тексту. Звернення дослідників до аналізу тексту як складної комунікативної структури. Сутність принципу конгеніальності. Розгляд тексту як форми репрезентації знань у мові. Учення про дискурс.

Комунікативна лінгвістика. Основні компоненти мовного спілкування. Чотири максими успішної комунікації за Г. Грайсом. Дослідження мовленнєвого етикету. Вчення Дж. Остіна про теорію мовленнєвих актів. Прагматика висловлювання. Синергетична парадигма мови.

3. Рекомендована література

Основна

1. Ernst P. Germanistische Sprachwissenschaft. Wien: Facultas, 2011. 302 S.
2. Harris Z. Structural Linguistics. Franclin Classics, 2018. 402 p.
3. Matthews P. A Short History of Structural Linguistics. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 163 p.
4. Paltridge Br. Research Methods in Applied Linguistics. London: Bloomsbury Publishing, 2015. 608 p.
5. Weber U. Kleine Geschichte der Sprachwissenschaft. Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2003. 111 S.
6. Алпатов В. М. История лингвистических учений : учебник и практикум для академического бакалавриата. М. : Издательство Юрайт, 2019. 452 с.
7. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К. : Академія, 2009. 376 с.
8. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. К. : Академія, 2010. — 464 с.

9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 711 с.

Додаткова

1. Hoffmann L. Sprachwissenschaft: Ein Reader. Berlin: De Gruyter Studium, 2019. 541 S.

2. Nübling D. Historische Sprachwissenschaft des Deutschen: Eine Einführung in die Prinzipien des Sprachwandels. Tübingen: Narr Studienbücher, 2017. 271 S.

3. Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства. К. : Вища школа, 1991. 230 с.

4. Даниленко Л.І. Лінгвістика ХХ – початку ХХІ ст. У пошуках цілісної теорії взаємозв'язку мови, культури і мислення. Мовознавство. 2009. № 5. С. 3-11.

5. Жаботинська С. Генеративизм, когнитивизм и Семантика лингвальных сетей. Doctrina multiplex, veritas una. Учень багато, істина одна: збірник праць до ювілею Ізабелли Рафаїлівни Буніятової / Київський ун-т ім. Б. Грінченка. К. : Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. С. 99-141.

6. Кибрик А. Е. Сепир и современное языкознание. Избранные труды по языкознанию и культурологии. М. : Прогресс, 2001. 654 с.

7. Кондрашов Н. А. История лингвистических учений. М. : Либросом, 2009. 222 с.

8. Корольова А. В. Полідисциплінарний неофункціоналізм сучасної лінгвістики: витоки, традиції, перспективи розвитку. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2015. Випуск 13. С. 122-127.

9. Кубрякова Е. С. Начальные этапы становления когнитивизма: Лингвистика — психология — когнитивная наука. Вопросы языкознания. 1994. № 4. С. 34—47.

10. Паршин П. Б. Теоретические перевороты и методологический мятеж в лингвистике ХХ века. Вопросы языкознания. 1996. № 2. С. 19—42.

11. Подолян І. Е. Ідея лінгвальної відносності в сучасному науковому контексті. Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія Філологія. 2001. Т. 4. № 2. С. 42—48.

12. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. К. : Київський університет, 1999. 308 с.

13. Радзівська Т. В. Текст як засіб комунікації. К. : НАН України, 1998. 191 с.

14. Франчук В. Ю. Олександр Опанасович Потебня: Сторінки життя і наукової діяльності.. К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2012. 376 с.

Інформаційні ресурси

1. <https://www.academia.edu/>
2. <https://linguistics.online.uni-marburg.de/>
3. <https://www.futurelearn.com/subjects/language-courses/linguistics>
4. <https://ru.coursera.org/courses?query=linguistics>
5. <https://www.classcentral.com/subject/linguistics>
6. <https://brill.com/view/db/eslo>

4. Методи та технології викладання і навчання.

Вивчення навчальної дисципліни передбачає використання різноманітних методів та технологій викладання і навчання: пояснювально-ілюстративний метод, метод проблемного викладу навчального матеріалу, евристичний метод; застосування особистісно-орієнтованих, цифрових технологій навчання, студентоцентрованого навчання, самонавчання, змішаного навчання.

Практичні заняття в групах передбачають обговорення дискусійних проблем мовознавства у групах, проведення дискусій, аналіз відео-матеріалів; самостійну роботу з додатковою лінгвістичною літературою на паперових та електронних носіях, консультації з викладачем.

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік (2 семестр).

6. Критерії та методи оцінювання запланованих програмних результатів навчання

Накопичувальна бально-рейтингова система, що передбачає оцінювання студентів за всіма видами аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності, спрямованої на опанування навчального навантаження з навчальної програми.

Поточний контроль проводиться на усіх практичних заняттях, а також оцінюється самостійна робота з кожної теми. Поточний контроль на аудиторних заняттях реалізується такими методами: усного і письмового опитування, виконання проблемних завдань, проведення контрольних робіт та тестування.

Методи підсумкового оцінювання: виконання та презентація результатів індивідуального науково-дослідного завдання, усний залік.